

રાજરાજેન્દ્રને

એક કાવ્ય

કર્તા

ન્હાનાલાલ દલપતરામ કવિ

એમ. એ.

ડિસેમ્બર ૧૯૧૧

એહવો દેવનિધિ ગણાય,
તે દિન આવ્યા અમ ઘેર રાય;
રાજેંદ્ર! ના માનવું એ અંતનું,
'આજે ઉગ્યો છે અમ ભાગ્યભાનુ.'

આશીર્ગો તે મહારાજ્ય આપે છે સમજાવતો,
હવે આજે થશે, રાજન્! તેહનાં પ્રત્યક્ષ દર્શનો.

આ રાજ્યના સુભાગ્ય આજે!
સદા ય ચાલુ શુભના ફળ ચાખો!
શો આજના ઉગ્યો તે અમારો
સદ્ભાગ્યનો ચાંદ અમુથી પૂરો.

ખંડ બીજો. આર્યભૂમિ

હતી ઇચ્છા હરી જોવા એહવા આર્યભૂમિ આ
પધાર્યો. નિરખ્યાં રંગે સૂરાદિ સ્થલતા નવાં.

સવિતા ઉદયાચળે ઉગ્યો,
શશી પૂર્ણ નમી તેજ પશ્ચિમે;
રજની એમ રૂપનું સજની
ઉગતી ગૈ ભૂમિએ થતી ગતિ.

પુષ્પિતનૂતી લોકસ રેખા, પુષ્પિતનૂતા ૫ પ્રમનો
પુષ્પિતનૂતી ૪૪ અદેરી નિહાળો અમ રાજ ! આ.

જગતના ઉદ્યાનનું સૌ તણું
શુભ પુષ્પો શણગાર આદિ છે;
રસીલી ઋતુઓ છ યે તણું
રસ શોભા ફલ ફુલ આદિ છે.
પ્રભુએ સરજી સૃષ્ટિ, ને વેરી સ્થાન સ્થાનમાં;
એવોમાંથી વસ્તુનું એક રાખ્યું [illegible] સ્થાન આ
એ સાહિત્યોદ્યાન તણા અંગો,
[illegible]
આ [illegible] ને [illegible] કિરણ તું
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

સતિઓ આવી પૃથ્વિ, અમેરિકે મહાપ્રાન:
અમારા દેશમાં, સજ્જન ! ખીલે છે માતૃપ્રેમ.

હિન્દી મહાસાગરમાં મળે છે
ઍટ્લૅન્ટિક પૅસિફિક વિશાલ:
હિન્દી મહાસાગરમાં મળે છે
એવા મૂલ્યવાન વધુ, ભૂપાલ !

ભૂતકાળે વર્તમાને આગામીકાળમાં પૂર્ણ
યશ હિન્દ ભણી, તે તે ભવિષ્યે વદશે ઉરે:

આકાશમાંથે મૂર્ત તેજ દેખો,
એવો તેને છે ઇતિહાસજોગો
અહો જુનો દેહું જતો અનન્ત
આ આર્યની ભૂમિ ભાગ્યપ્રકાશ.

राजराजेन्द्रने

सह नाववतु । सह नौ भुनक्तु । सह वीर्यं करवावहै ।
तेजस्वि नावधीतमस्तु । मा विद्विषावहै ॥
ॐ शान्तिः शान्तिः शान्तिः ।

कठोपनिषत्

खंड पहेलो, उद्बोधन

ઉઠો સજ્જનો! સાજનો! કુસુમની વિરો અંજલિ,
રચો સુભગ સ્વસ્તિકો અંગન શોભવો કુંકુમથી;
અપૂર્વ શણગારથી સજો દેશ, દેવી ગીતે
જગદ્ધિતના મુનીન્દ્ર અભિવન્દજો સૌ પ્રીતે.

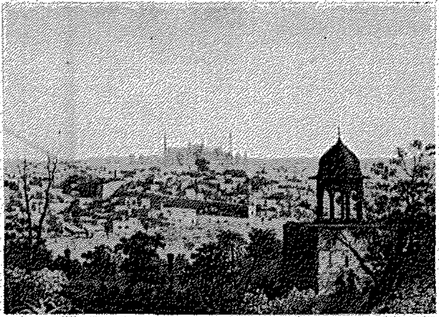
વેદમંત્ર ભણો, શાસ્ત્રી! ગાઓ ઢાઢી! દુહાને,
પૂજો અક્ષતો, અર્પાડો ને ઓઢો! [illegible]

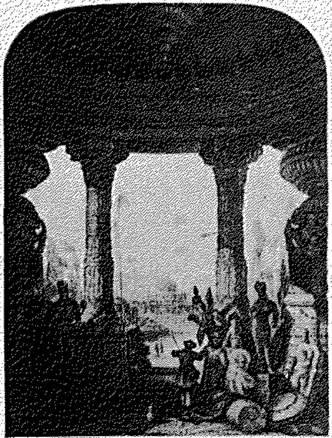
૮૦૫૦

આજે અષાઢીની તો તિથિ ભલી,
આજે ઊગી છે ભવિતવ્યપંખણી;
પ્રભુ! પ્રેમના પુષ્પ ધર્યાં પ્રાંગણે,
સૌરેન્દ્રભણી ઉરથી પ્રમાણજે;
પૂજાણી સુખપત્ની કે વિશ્વશાંતિના આનંદ,
આવીના પુષ્પ ને પુષ્પી ! ન ઓઢી આજ રાખતાં.
આ લોકમાંથી પ્રભુએ ભાવે છુ,
ઉછળતાં હૈયું ભવિ ગાડું,
ને નિત્યસાંક નિત્યભો રીતે ઝુણી,
આવિશ્વની એવી ગુણવંતી ધુની.

खंड बीजो, सत्कार

શાંતઅક્ષરી સમા શાણી! ચાન્દ્રીરત્ન રાણી!
પધારો છે, વધાવીશું આનંદભાવે ભાવભરી.
જગમાંથી ઉગ્યાં કમળો સિદ્ધે,
પ્રેમ હિન્દ તણા પુષ્પો એન દેશે;
સુત ને પત્ની સુખ અર્પિત રીતે,
જેને લાડ કરે સ્નેહ વરસ ગીતે.
પધારો સુખની સેરે, ઓ માં! ઓ સુમાતા! આ સમે
અમારાં આશ્રો, ઝંઝો ને રહો યે શાંતિનો અમે.

खंड चोथो, हस्तिनापुर.

અનેકાનેક છે, રાજન્! ભૂગોળે રાજ્યસ્થાનોઃ
દિલ્હીનાં જાદુ ને મોહ રાખશે નહિ અન્ય કો.

છે વેદ રાજનું એમ ધર્મરત્ન,
અને મહાભારત કાવ્યરત્ન;
ને જ્ઞાનરત્નો ઉપનિષદો છે,
દિલ્હી રહ્યું રાજશ્રીરત્ન તો છે.

મંડાયાં ઓસ કે રામ, આજનાં એ મહાપુર,
ને પહેલાં પ્રાચીને ખોળે મંડાયું હસ્તિનાપુર.

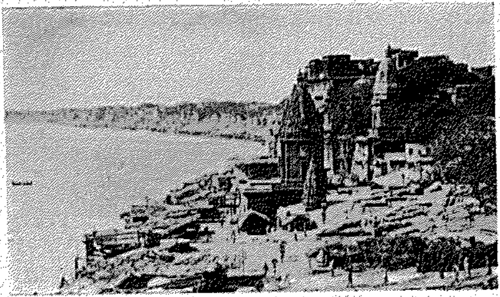
સુહાવ્યું સિંહાસન તે યુધિષ્ઠિરે,
અને સુહાવ્યું ઉમદા અકબરે;
ઇસ્લામ ને હિન્દુ બે એમ બોલે
પુણ્યાક્ષરોથી ઇતિહાસમાં એવે.

માનો શું, હિન્દુઓ મોટે, વિભૂતિ દિલ્હીની ;
તો રાજનું રાજવીઓની પૂરે મોર દિલ્હીની.

અભ્યાસ શાહી બહુ દિલ્હીથી થયા,
રાજેન્દ્ર ! આગે યશ એક આમિષ;
એ શક્તિ ઉન્નુરાગી જ આજ છે,
થયો વિસ્તૃત જ શક્તિ તો.

ઉષાની શાન્તી અન્ય દિલ્હી પરિજ [illegible]
રાજેન્દ્રની વિદ્યા તે આભારી થી [illegible]

રાજેન્દ્ર તે રાજનીતિક દેશ
ઘણુ થયા વિશ્વના તો વદેશ;
નહીં તે ૯૭, આજે ભારત થી, આજે
દિલ્હી રહી એક અનન્ત રાજની.

ધર્મક્ષેત્ર કુરુક્ષેત્ર નિરન્તરે શાન્તી ઉતરે;
હરિણિ કૃષ્ણની કીર્તિ ગોકુલ મથુરાં ભરે;

પૂર્વે અયોધ્યા રઘુરાજ કેરૂં,
ચિતોડ છે પશ્ચિમમાં અનેરૂં;
દિલ્હી નવું શોભિત જો પડોશમાં,
પણે જુના મન્ત્ર નવા થયા છે.

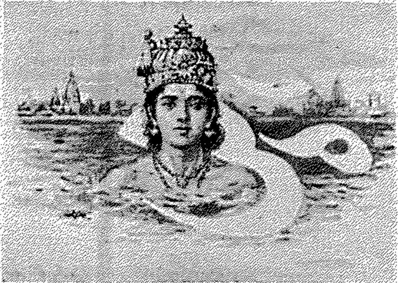
પાંડવો કૌરવો કેરી લક્ષ્મી છે હસ્તિનાપુરે;
રેલે રેલે છ તેમાંથી કેરી સંપત્તિ સૌ ઝરે.

ગ્રીસે સૌન્દર્યને પૂજ્યું,
રોમે પૂજ્યો વિલાસને ;
એક પુણ્ય પ્રભુ છે, તે
પૂજજે રાજ્યમંદિરે.

खंड पांचमो, महाराज्य

એમ કે માંહી એકથી જ ગામ,
શોભી રહ્યું શિખર ઓમધામ,
વિશાલ ને ઉન્નત ને અનુપ
આમજનનું મંદિર આપ, ભૂપ!

ભિન્ન ભિન્ન નદીથી ઝરણાં આવ્યાં,
સમુદ્ર પાણી સહુ સીંચે તે ભેળવ્યાં;
અલગ અનુભવ થશે જ ગોતી,
અંતર નથી કોઈ એ દિવ્યજ્યોતિ.

બહુ મેં ગ્રંથોનાં રત્ને શોધ્યાં હીરા એ,
બહુ મેં ગ્રંથોના બોધે શોધ્યો આનંદવાદી તે.

શરીરમાં એક હતો જ બોધ,
જુદી વિધે વધું વધે શરીર;
તો પૂર્ણતાએ નવાં સુખે
શરીરના તત્ત્વ થયાં જ ભિન્ન.

સર્વના સુખઆશાના મૂળ એક નથી કદા;
શબ્દ આનંદના મૂળ ભિન્ન ભિન્ન જ છે સદા.

આનંદના શબ્દ અનેક અંગો,
સૌના સુખોના વસતા જ રંગો;
આનંદ શબ્દનું નથી એકતામાં,
આનંદ તો ઐક્ય જ ભિન્નતામાં.

TO THE KING EMPEROR

A POEM

BY

N. D. KAVI, M.A.

Dec. 1911

THE LAKSHMI ART PRINTING WORKS,

BYCULLA, BOMBAY.

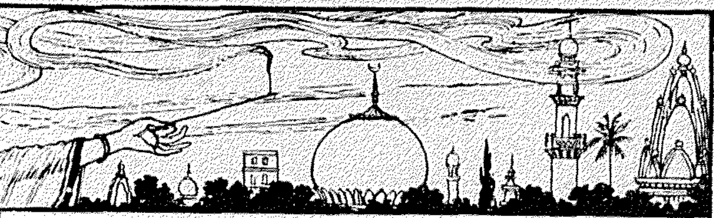
Printed by—

The Lakshmi Art Printing Works,

Proprietors, PURSHOTAM & Co.,

Byculla, BOMBAY.

On 2nd Dec. 1911, the day on which Their Imperial Majesties landed on Indian soil, the author had published and distributed the first edition of this translation and its original Gujarati poem. This second illustrated edition is published with a desire to preserve in a fitting form this historical poem commemorating a historical occasion.

Mr. Nhanalal Dalpatram Kavi, M. A., author of the Gujarati poem of which this is a translation, is, indeed, well known to Gujarat. Formerly it knew him as a son of the late poet Dalpatram Dahyabhai C. I. E., the Blind Bard of Gujarat. Now it knows him as one of its poets. Mr. Mahadeo Vishvanath Dhurandhar, too, is known as the foremost artist of the Bombay Presidency. May the blessings of God rest upon this combined product of a poet and an artist of India!

Christmas Day, 1911;
Khoja Maholla, Mandavi,
Bombay.

Haji Mohammed Allarakhiya Shivji

Mavji Govindji Sheth

સ્નેહે સતે, ન્યાય સત્યે, આધારે એકમેકને,
ખીલવો, દેહઅંગો શાં, સૌ મહારાજ્યઅંગને.

રાજન્! મહારાજ્ય શિરીશ કેરું
ન, રોમ શું, રાજ્યસભાનું એક:
ગૂંથાયું સામ્રાજ્ય જ આ વડેરું,
રેલાસ પેઠે, દ્વિપથી અનેક.

ગૂંથી ગૂંથી અહીં એમે સૌ છે સૂર્યમાલિકા;
સૂર્યમાલા ઘણી ગૂંથી ઘૂમે એક વિરાટ આ.

રાજેન્દ્ર! અકિંચન ગૂંથી અનેક
અવ્યક્ત આપે સઘળે જ એક:
સંસારનું, રાજ્યનું, ધર્મ કેરું,
બ્રહ્માંડનું સત્ર જ એ વડેરું.

જામ્યો છે એ મહારાસ, વાગે વેણુ સનાતન;
સુણે છે ચક્ષવીનાં તે, રમે તેમાં હરિજન.

ખંડ છઠ્ઠો, કુમળપાતો

मासानां मार्गशीर्षोऽहम् એ આવ્યો પુષ્પમાસ આ;
પધારો, પુષ્પ-નાથો! પુષ્પનાં ભાવ પાવનાં.

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

[illegible]
[illegible]

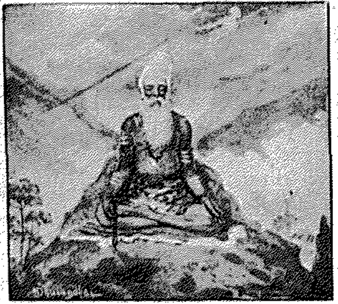
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

ઘો છો પ્રેમમાંની, ને સ્નેહનાને સ્વામાપતો:
પ્રેમના પ્રેમને ભોગે શબ્દ આનન્દ આપતો.

આનન્દમાંથે સવિતા સદા તો
અનન્ત, તો હોય વિશ્વનું જ્યોત:
ન તેજ હોયે કદિ ઓછાં નિત્ય,
તથાપિ અન્ધાર પડે ન સવિતા.

સૂર્ય ને ચન્દ્ર બે નેત્રો જેવા મહાવિશ્વના,
રાગ અને પ્રેમ એવાં નેત્રો બે જગદીશના.

રાજમ્મના (ઉરમોહ) જગ્યા દેશે,
સંવાદી વીણા ગીત ગેબી ગુંજશે:
ને એક કંપે અનુકંપના થશે,
તો રાજવીણા મધુરી જ બોધશે.

અખંડ રાજ્યદ્વીપો, વડાં વસ્યે જ સાગરો;
ગૂંથ્યો શૈલ, ધર્મના રાજ્યો સ્નેહના સેતુ આદર્યો.

નથી નથી ઇતિહાસમાં સૂરે
પરક્રમ જગની કરી ઉઠે:
સ્થળ સ્થળ પદ છે જી, તો કરે
જગયાત્રા પૃથિવીની, રાજ્જી !

હૈયે કરી ત્હેં આભાલે અમારી પ્રેમવન્દના:
ઝીલજો આજ અમારાં આ શીર બિછનવારીમાં.

જુગોકના સ્હેલ નથી મિનાર જે,
નગેન્દ્રને તે પગ સંચર્યો સુખે;
યોગી બનો દેવડ્ડો વસે ત્યહાં,
ત્હાં પૂજજો ભાવ આદિની જેમ ભલા.

હૈયાએ દેવદેવે ત્હેં લખ્યો મન્ત્ર વિકાસનો;
એવી દેવભૂમિ ભલે સારો મંત્ર ઢાળજો.

खंड सातमो, अभिलाष

સેંકડો વર્ષ પૂરે બે આર્ય બન્ધુ છૂટા પડ્યા,
મળ્યા આજે ફરી એક, એનો ઉત્સવ રાજન્! આ.

આ ઉત્સવે તો અભિલાષ એક છે,
ને આપે રાજેન્દ્ર! પૂરો જ છેક તે;
સંપૂર્ણ વિદ્યાય પ્રજાત્ર માંહિએ,
કર્તવ્ય ધર્મો હક એક ધારિએ.

આજે આનન્દના પૂર પ્રજાને ઉરે વહ્યાં,
ચિરસ્થાયી રહો, રાજન્! ભાવ એ સર્વના વધા.

જગતની ખંડ જે મહાપ્રજાઓ
અનુકરણે એમ ગાય જેમના હો!
ચિરંતની શુભ તેહ રાજ્યસંસ્થા
રચી અમ દેશ પૂરો જ ભોગી આસ્થા.

પાસે રાજેન્દ્ર ! ઊભા છે અમારા આ મહાજનો:
પરીક્ષા એમની આપો આત્માનાં અમી ઢાળી.

રાજન્ ! નથી એમ નથી બધા યે
મનસ્વીઓ નથી મહારાજાઓ:
તેથી જ શું પ્રેમ જ સૂનાં એ ?
કે આપણા નૃપતિ ! મહાસ્વામી ?

મહોદધિના મોંઘા મોતીઓ શા આ કંઠ;
ઓપજો એમને, રાજન્ ! સદ્ગુણોની લઈ ફદ.

એ યોગના યોગીજનો અમે, ને
રાજેન્દ્ર ! છો આપ, કૃષ્ણ સહુને:
રુપે અખિલે ઉલ્લાસ આપો,
પૂરો મહાયોગ જ આ અમારો.

મહોદધિમાં મેં આપ્યો છે રાજેન્દ્ર મુક્તિની,
પરસ્પરને આધારે રહી છે પૃથ્વીપતિણી.

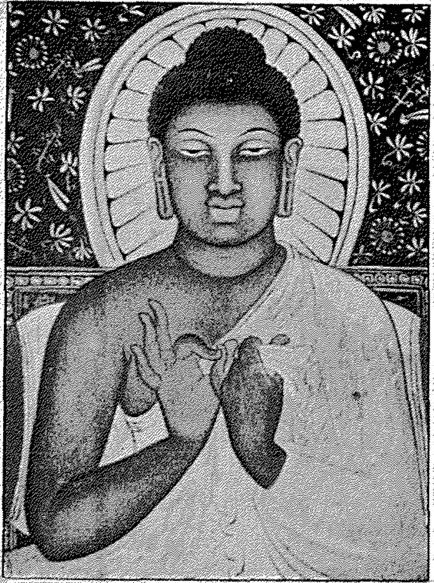
છે નેત સૌ આપ પરે નૃપેન્દ્રના,
એવું કરો પ્રિય સખી રહે ત્યહાં;
આ રાજ્યશ્રી વિક્ટોરિયાના ૫૦ વર્ષ, અખંડ છે,
પણ જ્યુબિલીના સુખના દિવસો પૂરા હશે.

ચાલો, રાજ્યશ્રી વિચારો, ને આવેલો અમૃતવારી:
નથી આ આવતો નિત્યે કે અવસર ફરી ફરી.

खंड आठमो, इतिहासना मार्ग

ઓ હે સજ્જન! ભિન્ન ભિન્ન પંથો માનવ જનના,
મળે છે એક જ તીર્થે સૌ પંથો ઇતિહાસના.

ખરી છે સિદ્ધિ મનુષ્યકુળની ઐક્ય-સાધનાથી,
ભળી એક ભાવિકો મહીં ભળ્યા સૌ લોકના જીવની;
શોધ્યા પ્રાતઃકાળ પંથ નીરખતા, સંગ્રામ ભેદ ભૂલી:
ઢળે છે ઇતિહાસની પાંખો સૌ અનન્ય શાંતિ ભણી.

સૌ સત્યના મુમુક્ષુના મોક્ષની શાન્તિ વાટ છે;
તેમ શાન્તિ ભણી સર્વે સત્યજનની જ વાટ છે.

શોધે અમારાં સહુ શાસ્ત્ર શાન્તિને,
બોધે અમારા સહુ શાસ્ત્રી શાન્તિ તે;
એ છે મહામન્ત્ર સદા યે આર્યનો,
થશે મહામન્ત્ર ભૂલોક સર્વનો.

શાન્તિપાઠ ભણે છે સૌ હિન્દુઓ વેદકાળથી;
આજ સૌ દેશના લોકો ભણે એ મન્ત્ર ભાવથી.

શાન્તિ નથી રાજ્યની ! કોઈ બાહ્યતા,
શાન્તિ નથી રાજ્યની ! કોઈ શૂન્યતા;
શાન્તિ નથી રાજ્યની ! કોઈ દીનતા:
છે શાન્તિ સંવાદ વિકાસ આર્યતા.

શાન્તિના મન્ત્રના મન્ત્રી તેઓ જ પ્રભુમન્ત્રી છે:
રાજ્ય રાજા પ્રજા સર્વે અન્યમન્ત્રી વિમન્ત્રી છે.

खंड नवमो, आशीर्वाद

હો આપને જનકરાજની આત્મશાન્તિ!
હો રામચન્દ્ર તણી વિભુ પુણ્યશાન્તિ!
હો ધર્મરાજ સમ ધર્મની ધારણાઓ!
કલ્યાણ આપનું જ આપ પ્રજાનું સાધો!

આપો પ્રભુ તે શાન્તિ આપી શાહાનશાહીને:
ને મહારાજ્ઞીએથી ચિરતાવે વિશ્વશાન્તિને.

અપૂર્વ વિસ્તાર જ આપ રાજ્યનો,
અપૂર્વ ભાગ્યોદય રાજ્ય આપનો ;
અપૂર્વ અન્યોન્ય સૌજન્યનું જ છે :
અપૂર્વ આ શ્રેય કરી ન હોય તે.

પુત્ર પુત્રી સમાં ગણી પ્રજાનાં નરનારીને,
રમાડે પોષજો સૌને, માનજો મિત્ર સૌજને.

ઉમેદથી જેટલે આજે
પાળી પ્રજાભક્તિ તણી ભૂપાલની,
પ્રજા તેટલા ઉંચા
ઉઠે અમની ભૂપ ! રાજભક્તિના.

રામ રાજ્ય ધર્મ રાજ્ય ગવાયા છે પુરાણમાં,
આપ એવી પુણ્યપ્રતિભામાં જો વર્તમાનમાં.

સાબાસ્તના તેજ સમાન રાયજી,
સાબાસ્તશોભા સરિખાં જ રાણીજી,
બાપુ અને ચન્દ્રકલા શી બેનડી,
સાબાસ્તનાં સ્થાન રહો સુઉજ્જવળી.

खंड दूसरो, कल्याणमन्त्रों

ॐ शतं जीव शरदो वर्द्धमानः शतं
हेमन्तां शतमु वसन्तान् ।
शतमिन्द्राग्नी सविता बृहस्पतिः
शतायुषा हविषेमं पुनर्दुः ॥

ऋग्वेद

ॐ द्यौः शान्तिरन्तरिक्षं शान्तिः पृथिवी
शान्तिरापः शान्तिरोषधयः शान्तिः ।
वनस्पतयः शान्तिर्विश्वेदेवाः शान्तिर्ब्रह्म शान्तिः
सर्वं शान्तिः शान्तिरेव शान्तिः सा मा शान्तिरेधि ॥

यजुर्वेद

ॐ आयुर्विश्वायुर्विश्वं विश्वमायुरशीमही प्रजां
त्वष्टरधिनिधेह्यस्मैः शतं जीवेम शरदो वयं ते ॥

सामवेद

ॐ ओजस्वं स्वसायुष्यमारोग्यमाविशतवमानं महीयते ।
धान्यं धनं पशुं बहुपुत्रलाभं शतसंवत्सरं दीर्घमायुः ॥

अथर्ववेद

ॐ शान्तिः शान्तिः शान्तिः । ब्रह्मशान्तिः ॥

